

уковець, як наголошує Ю. Шевельов, складанню „Українського правопису” 1928 р., а також редагуванню тексту, оскільки саме О. Синявський „в головному його опрацював і надав йому печать духа свого”², уперше визначив орфоепічні та морфологічні норми української мови. Вирішальне значення, на думку Ю. Шевельова, поряд із Тарасом Шевченком та Борисом Грінченком у формуванні норм сучасної української мови мав саме Олекса Синявський. Прикро, однак, що навіть сьогодні правописна система не повернула собі імені творця.

Підсумовуючи, вкажемо, що збірник наукових статей складається з актуальних та важливих матеріалів, які в різних площинах аналізують стан української мови впродовж попереднього століття й на сучасному етапі розвитку. На нашу думку, статті будуть цікавими не лише для спеціалістів-мовознавців, а й для ширшого кола свідомих читачів, зацікавлених мовною ситуацією в Україні, наслідками мовної політики влади та станом і змінами мовної свідомості українських громадян.

Ольга Барабаш-Ревак

² Ю. Шевельов, *Покоління двадцятих років в українському мовознавстві*, [в:] *Записи Наукового товариства ім. Шевченка*, Париж-Чикаго 1962, т. CLXXIII, с. 315.

Łarysa Masenko, *Język i polityka*, tłum. i red. nauk. A. Bracki, Wydawnictwo Athenae Gedanenses, Gdańsk 2012, ss. 173.

Monografia Łarysy Masenko pt. *Język i polityka* (tekst oryginalny: Л. Масенко, *Мова і політика*, Київ: КМ Академія, 2004) powstała, jak zaznacza w przedmowie do jej drugiego wydania sama autorka, „z serii artykułów, opublikowanych w prasie w toku dyskusji nad problemami językowymi” (s. 13). Choć edycja ta ukazała się w roku 2004 (pierwsza ujrzała światło dzienne w 1999), to ze względu na istotę podnoszonych problemów książka prof. Ł. Masenko jest aktualna również dziś, czego dowodzi tłumaczenie na język polski tej pierwszej z cyklu prac poświęconych historii i obecnej sytuacji języka ukraińskiego.

Na polskie wydanie *Мови і політики*, które postaram się tu omówić, składają się *Nota tłumacza* i *Słowo wstępne* (autorstwa Artura Brackiego), przedmowy do obu wydań monografii oraz dziesięć esejów; każdy z nich tworzy odrębną całość, a jednocześnie stanowi nieodzowny element obrazu relacji zachodzących pomiędzy tytułowymi językiem (czy raczej językami: ukraińskim i rosyjskim) a polityką (zarówno w ujęciu diachronicznym: M. Gogol, P. Skoropadski, okres radziecki itd., jak i w oparciu o najnowszą historię Ukrainy), naszkicowanych z wielkim znanstwem przez autorkę.

Kwestia współzależności zachodzących pomiędzy językiem a polityką, zwłaszcza w kontekście sytuacji na Ukrainie i jej bilingwizmu, jest tematem niezwykle ważnym. Problematyką tą (podobnie jak Ł. Masenko — w ujęciu szerszym, z uwzględnieniem problemów języków innych krajów europejskich) zajmowali się też między innymi: B. Ażniuk, T. Burda, D. Hubenko, J. Płachuta, I. Slisarenko, O. Taranenko, P. Tołoczko, jednak omawiana monografia jest pracą wyjątkową.

W publikacji *Język i polityka* autorka wnikliwie analizuje obecną sytuację języka ukraińskiego i dokonuje oceny jego pozycji w warunkach funkcjonującej na Ukrainie dwujęzyczności; jednakże dwujęzyczności pozornej, cechującej się specyficzną nierównorzędnością o charakterze społecznym, w której to język rosyjski zajmuje pozycję dominującą, a Ukraińcy posługujący się językiem rodzimym w pewnym sensie zmuszani są do zmiany kodu komunikacyjnego, podczas gdy ludność rosyjskojęzyczna do takiego „przekierowania” (używania języka ukraińskiego) obligowana nie jest.

Jak wspomniałem, monografia jest zbiorem dziesięciu tekstów, z których każdy w nieco odmienny sposób realizuje tytułową relację dwóch pojęć: języka i polityki. Nie ulega jednak wątpliwości, że, i tu należy zgodzić się z autorem *Słowa wstępnego*, „polityka, ale także sposób jej uprawiania ma bezpośredni wpływ na kształt i kondycję języka postrzeganego z perspektywy funkcjonowania idei narodowej i państwowej” (s. 18).

Rozważania dotyczące tych wzajemnych relacji autorka rozpoczyna od zdefiniowania pojęcia bilingwizmu, skupiając uwagę zwłaszcza na kwestii dwujęzyczności masowej w odniesieniu do polityki językowej w ZSRR i podziału języków na perspektywiczne i nieperspektywiczne (do drugiej grupy zaliczono między innymi język ukraiński i zaplanowano jego asymilację z „wielkim językiem rosyjskim”).

Problem dwujęzyczności jest swoistym lejtmotywem przewijającym się przez całą książkę, stając się nieodzownym punktem wyjścia dociekań natury socjolingwistycznej, historycznej, politycznej i kulturowej.

Poruszana tematyka jest nad wyraz szeroka. W poszczególnych rozdziałach, które, jak już zaznaczyłem, charakteryzują się znaczną autonomią, prof. Ł. Masenko zwraca uwagę na wiele bardzo istotnych dla języka ukraińskiego i Ukrainy kwestii, a samo postrzeganie i analiza opisywanej przez nią rzeczywistości są niezmiernie wnikliwe i inspirujące.

Autorka z niezwykłym zapałem omawia zatem między innymi zagadnienie stałości językowej, problem „choroby języka”, a więc zjawisko surżyka, sytuację języka ukraińskiego w mediach, kwestię celowej deprecjacji ukraińskiej kultury i języka, brak klarownej polityki językowej państwa ukraińskiego względem „солов'їної мови”, a wręcz wspieranie rosyjskojęzycznej kultury Ukrainy. Tematykę tę uzupełnia szerokie tło europejskie. Opisywane problemy z kształtowaniem własnych języków w takich państwach, jak: Belgia, Norwegia, Finlandia, Czechy czy Izrael, stawiają kwestię funkcjonowania języka ukraińskiego w jeszcze innym świetle. Profesor Ł. Masenko przestrzega przed realizacją „modelu irlandzkiego”, czyli sytuacją, gdy

Ukraina, podobnie jak stulecie wcześniej Irlandia, może po odzyskaniu tak długo oczekiwanej wolności utracić własny język na rzecz języka byłej metropolii, w tym przypadku Moskwy, która robi wszystko, by umacniać, a nawet poszerzać swe strefy wpływów w byłych republikach ZSRR, wpływów, dodajmy, także w obrębie języka. Mechanizmy te zostały szczegółowo opisane w rozdziale *Polityka językowa Rosji*.

Kwestię bilingwizmu, dwujęzyczności masowej, tragicznych niekiedy wyborów z tym związanych, autorka zdecydowała się przedstawić także przez pryzmat jednostki, dla której opowiedzenie się po jednej ze stron, powzięcie decyzji dotyczącej używanego języka wpływa nie tylko na obranie drogi życiowej, twórczość, ale też późniejsze jej postrzeganie i miejsce w historii. Jednostkami, jakże odmiennie odbieranymi, opisanymi w publikacji byli Mikołaj Gogol (problematyka „zdrajcy” – „ofiary”, uzasadnienie wyboru języka, dylematy z tym związane) oraz Pawło Skoropadski (nieświadoma kolaboracja, rozdwojenie tożsamości narodowej, wiara w możliwość bezkonfliktowego współistnienia na Ukrainie dwóch kultur).

Praca *Język i polityka* stanowi nader obszerną analizę współistnienia (jeszcze) dwóch języków, których nierównorzędność, nie na poziomie systemowym, lecz społecznym, „wspierana” przez brak zaangażowania aparatu państwowego, źle prowadzoną politykę względem języka rodzimego może w efekcie (odmiennie niż w Izraelu, w którym po II wojnie światowej wskrzeszono i wyniesiono do rangi języka państwowego język *de facto* martwy) doprowadzić do uśmiercenia języka żywego. Przed takim, pesymistycznym, jednak możliwym do zrealizowania scenariuszem przestrzega ukraińskiego czytelnika autorka, zwracając przy tym uwagę na kontynuację rosyjskiej ekspansji językowo-kulturowej na Ukrainie oraz piętnując ukraiński aparat państwowy i elity społeczne za brak odpowiednich kroków, które wzmocniłyby pozycję języka ukraińskiego nad Dnieprem.

Wypada żywić nadzieję, iż pozostałe prace Łarysy Masenko (polski czytelnik miał okazję zapoznać się już z książką *Język i społeczeństwo. Wymiar postkolonialny*, tłum. i red. A. Bracki, Gdańsk 2008, ss. 195) również doczekają się przekładu na język polski; jeszcze bardziej przybliżyłyby bowiem Polakom sytuację językową, kulturową, społeczną i polityczną naszego wschodniego sąsiada, a także pomogłyby lepiej zrozumieć problemy targające dziś współczesną Ukrainą.

Przemysław Józwickiewicz

Тамара Гундорова, *Транзитна культура. Симптоми постколоніальної травми: статті та есеї*, Видав. „Грані-Т”, Київ 2013, ss. 548.

Tamara Hundorowa należy do grona najbardziej znanych i cenionych ukraińskich literaturoznawców. W ciągu ostatnich kilkunastu lat pracy naukowej wydała kilka